

JAN JASKANIS

WYNIKI BADAŃ KURHANÓW Z OKRESU RZYMSKIEGO W SKIWACH MAŁYCH, POW. SIEMIATYCZE

Jesienią 1965 r. w południowej części gruntów wsi Skiwy Małe, na skraju zagajnika, w czasie badań powierzchniowych zlokalizowano dwa kurhany. Badania ratownicze przeprowadzono pod kierunkiem autora niniejszego opracowania, w ramach prac polowych ekipy archeologicznej Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków Archeologicznych w Białymstoku, działającej na pobliskim dużym cmentarzysku z okresu rzymskiego w Cecelach¹. W 1966 r. zbadano kurhan nr 1², a w 1970 r. poddano eksploracji drugi kopiec. Powodem podjęcia prac był zły stan zachowania obiektów, a także potrzeby badawcze, wynikające z prac przy cmentarzysku cecelskim.

Kurhany w Skiwach znajdowały się mniej więcej w połowie odległości dzielącej zabudowania Skiw i Ceceli, ok. 350 m na zachód od drogi łączącej te wsie i około 800 m w linii prostej na północny wschód od wspomnianego cmentarzyska w Cecelach (ryc. 1).

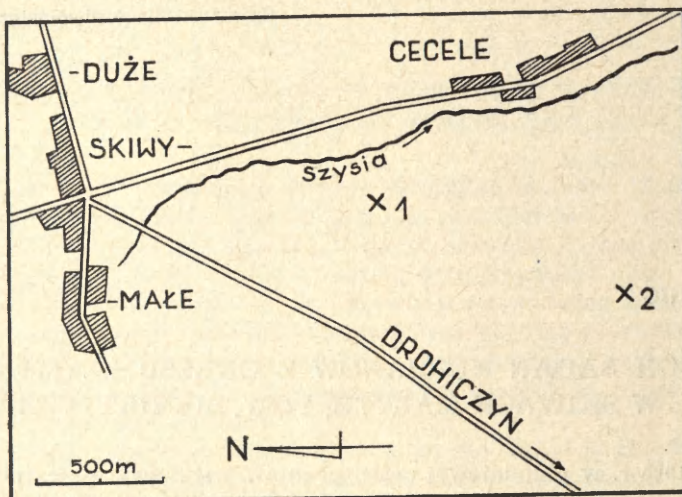
W odróżnieniu od tego ostatniego, zajmującego partię wierzchołkową wydatnego wzniesienia, omawiane kurhany położone były stosunkowo nisko, na płaskim, piaszczystym pagórku, uformowanym cyplowo przez jedno z zakoli brzegu doliny zalewowej rzeczki Szysi. Jego powierzchnia niegdyś orana została przed laty zalesiona, tak że oba kurhany znalazły się na południowej i zachodniej krawędzi młodniaka, zarazem na brzegu pagórka. Usytuowane w odległości ca 25 m od siebie, stanowią zapewne resztkę większego ugrupowania kurhanów, o którego istnieniu i zniszczeniu w jego obrębie 10 kopców konstrukcji kamiennej informuje sprawozdanie S. A. Dubińskiego z badań archeologicznych przeprowadzanych w tych stronach w 1911 r.³

Kurhan I zachował się częściowo. Połowa południowa, wykraczająca poza skraj zagajnika, została w 1965 r. doszczętnie zniszczona. Połowa północna, bez śladów świeżych rozkopywań, porośnięta była drzewami głównie w partii przybrzeżnej. Około środka w części wierzchołkowej powierzchnia była nierówna, z zagłębieniami sygnalizującymi przekopywanie i tej części nasypu w czasach dawniejszych. Wygląd nasypu — w postaci niewysokiego, kopulastego kopca — sugerował stosunkowo nie-

¹ J. Jaskanis, *Cmentarzysko z okresu rzymskiego w Cecelach, pow. Siemiatycze, w świetle badań z lat 1966—1970*, „Sprawozdania Archeologiczne”, t. 24: 1972.

² Zob. komunikat o badaniach w 1966 r. [w:] „Rocznik Białostocki”, t. 8: 1968, s. 407.

³ S. A. Dubiński, *Oczot o raskopkach kurganow bielskiego ujezda grodnieskoj gubernii, proizwiedionnych letom 1911 g. Dielo Impieratorskoj Archeologičeskoj Komissii o raskopkach czlena Komissii A. A. Spicyna w 1911 g.*, według rękopisu w Archiwum Instytutu Archeologii AN ZSRR, Oddział w Leningradzie.

Ryc. 1. Skiwy Małe, pow. Siemiatycze. Plan sytuacyjny stanowisk:

1 — kurhany w Skiwach; 2 — cmentarzysko w Cecelach

Situation plan of the sites:

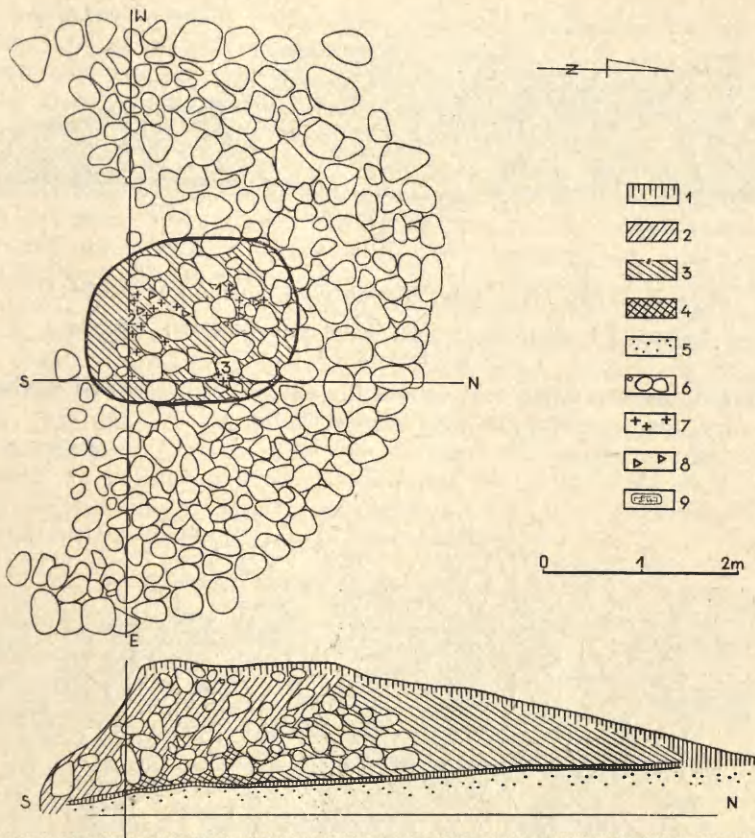
1 — barrows at Skiwy; 2 — the cemetery at Cecele

wielkie jego rozmiary: średnia wynosiła ca 10 m, a wysokość do około 0,6 m ponad poziom otaczającego terenu. Eksploracja ujawniła, że kurhan był pierwotnie znacznie większy. Jego średnica sięgała ok. 15 m, a wysokość co najmniej ok. 1,3 m ponad dawny poziom terenu. Widoczna przed badaniami wypukłość nasypu dotyczyła bowiem jedynie jego środkowego elementu konstrukcyjnego. Był nim rdzeń kamienny nasypu, średnicy 6,4 m, osłonięty resztkami piaszczystej ziemi nasypu (ryc. 2).

Kurhan II wyglądał okazalej. Pewną rolę odegrało i to, że usytuowano go w nieco wyżej położonej partii terenu. Rysował się jako wzgórek średnicy około 20 m i wysokości około 2 m, znacznie jednak niższy w części zachodniej, górą rozoranej. Eksploracja pozwoliła uściślić podane wyżej rozmiary nasypu, a także wykryła w lepiej zachowanej, wschodniej połowie resztki płaszcza kamiennego, zupełnie nie zachowanego w kurhanie I. Płaszcz kamienny pokrywał wierzch nasypu, zwłaszcza na odcinku uformowanym z piaszczystej, jasnej ziemi. Układ kamieni płaszcza był luźny, niewątpliwie były to jego szczątki. Jedynie przy peryferiach tworzyły one rozleglejsze, zwarte układy. Zasięg płaszcza kamiennego pozwala sądzić, iż pierwotna średnica nasypu sięgała 24—25 m.

Oba kurhany zbudowane były podobnie. Nasypy wzniesiono na naturalnej, nie niwelowanej powierzchni terenu. Mówi o tym warstewka dawnej próchnicy, rysująca się w profilu jako szara smuga grubości 0,1—0,15 m. Układ warstewki jest poziomy pod kurhanem II i lekko ukośny pod kurhanem I, który wzniesiono na stoku pagórka (ryc. 2 i 3). Sypkość gleby, zakłócenia wywołane wkopami oraz korzeniami drzew nie dawały natomiast możliwości wychwycenia ewentualnych śladów orki.

Środek nasypów tworzyły rdzenie kamienne, koliste w rzucie poziomym, dość regularne (ryc. 2 i 4), średnicy 6,4 m (kurhan I) i 6,2 m (kurhan II). Zbudowano je z kilku warstw kamieni i głazów. Te ostatnie zalegały na obwodzie konstrukcji i u jej

Ryc. 2. Skiwy Małe, pow. Siemiatycze. Kurhan I. Profil kurhanu i rdzeń kamienny nasypu (3 poziom):

1 — humus; 2 — wkop; 3 — nasyp; 4 — spalenizna; 5 — piasek calcowy; 6 — kamienie; 7 — ułamki palonych kości; 8 — ułamki naczyń; 9 — drewno

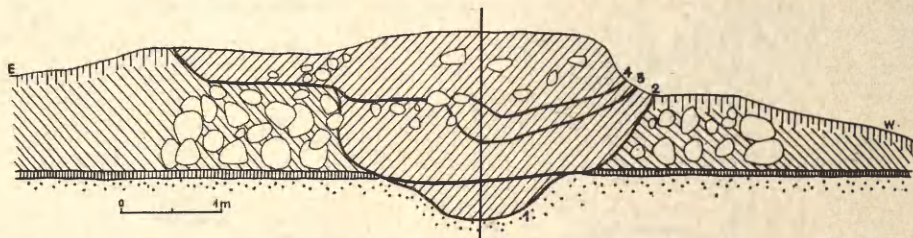
Barrow I. Section through the barrow and the stone core (level 3)

Explanations: 1 — humus; 2 — ditch; 3 — mound; 4 — fire layer; 5 — sand of the primary ground; 6 — stones; 7 — fragments of cremated bones; 8 — potsherds; 9 — timber

spodu, gdzie układ był wieńcowy, zwarty, w ramach koncentrycznych kręgów. Warstwy leżące powyżej niego układem kamieni były dostosowane do podstawy. Zachowało się ich od 2 do 4, w zależności od stopnia zniszczenia.

Na krawędzi zachodniej kurhanu II pomiędzy dużymi kamieniami znaleziono odpowiadający im wielkością duży fragment kamienia żarnowego z płaską powierzchnią pracującą i punktowym wgłębieniem pośrodku, służącym za oparcie osi żarna. Natomiast w pobliżu północnej krawędzi kamiennego rdzenia kurhanu, już w nasypie ziemnym, natrafiono na resztkę być może jakiejś konstrukcji drewnianej w postaci deski długości 0,5 m, szer. 0,2—0,25 m, ukośnie tkwiącej w nieruszanej ziemi na głębokości od 0,5 do 0,8 m, licząc od obecnego wierzchołka nasypu (ryc. 4).

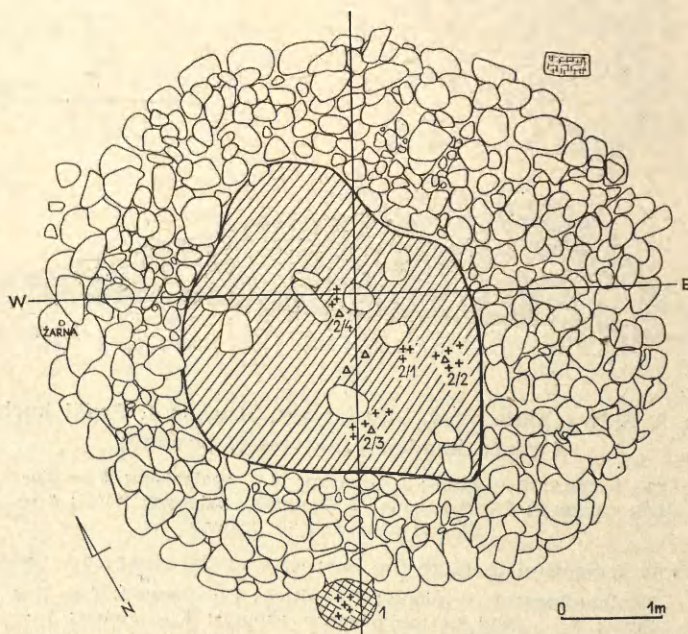
Tak jak to zwykle bywa w kurhanach typu rostołckiego, również w Skiwach

Ryc. 3. Skiwy Małe, pow. Siemiatycze. Kurhan II profil:

Liniami 1-4 oznaczono zasięgi kolejnych wkopów; legenda jak pod ryc. 2

Barrow II. section. Lines 1—4 denote the extents of successive ditches.
For the expansions cf. fig. 2

Ryc. 4. Skiwy Małe, pow. Siemiatycze. Kurhan II.

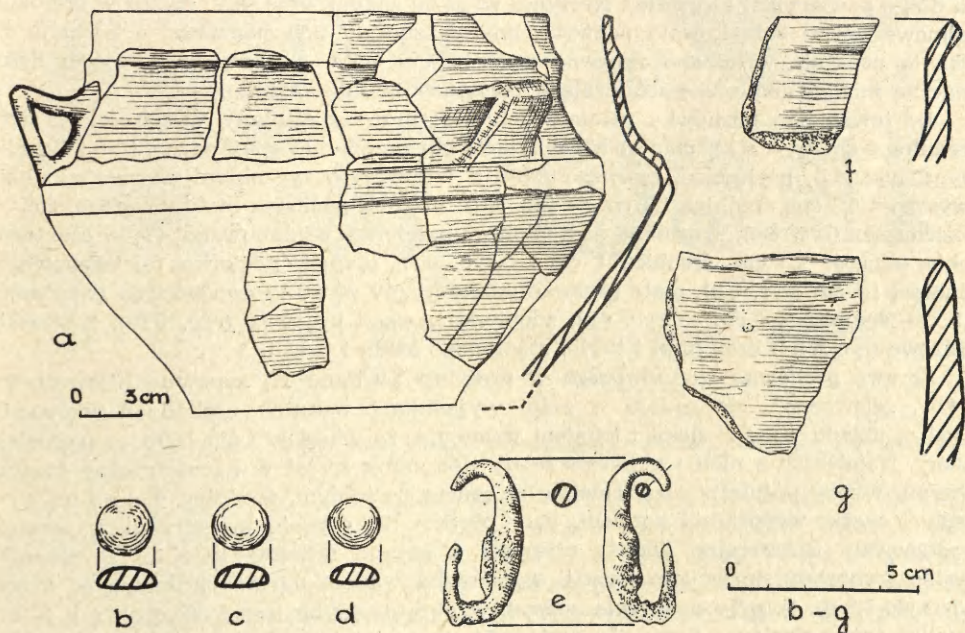
Rdzeń kamienny nasypu — trzeci i czwarty poziom

(legenda jak pod ryc. 2)

Barrow II. Stone core, the third and the fourth level
of the stones

kurhany ujawniły ślady wkopów dokonywanych w różnym czasie w środek nasypów. Wkopy wcześniejsze — zapewne rabunkowe, i późniejsze — wywołane chęcią wydobycia kamieni sprawiły, że stwierdzone w nasypach konstrukcje kamienne traktować należy jako resztki istniejących tu założeń. Znaczne ubytki w układzie kamieni widoczne były w wierzchnich warstwach oraz pośrodku. W kurhanie I lejowaty wkop

sięgał podstawy nasypu, uszkadzając pochówek ciałaopalny. Zarys wkopu miał w części dolnej ca 2,2 m długości i do 1,7 m szerokości. W jego obrębie na różnych poziomach (od 0,63 do 1,26 poniżej wierzchołka, lecz powyżej dawnej próchnicy) występowała miejscami ziemia przesycona spalenizną, węgle drzewne oraz w trzech miejscach rozproszone ułamki palonych kości ludzkich (ryc. 2). Pochodzą one ze szkieletu jednego osobnika płci nieokreślonej, w wieku najprawdopodobniej *infans II* lub powyżej, nie starszego jednak niż *juvenis*⁴. Wyposażenie tego pochówka również uległo rozproszeniu i znacznemu rozrzuconiu. Na głębokości 0,2 m znaleziono czarny guziczkowaty żeton szklany do gry (*calculus*), średnicy 1,5 cm, oraz fragment taśmowatego, zgiętego kolankowato uchwyty naczynia glinianego. Dalsze trzy identyczne żetony (ryc. 5 b—d) wraz z pozostałymi uławkami tegoż naczynia znaleziono niżej w różnych punktach i na różnych poziomach, głównie na głębokości od 0,6 do 0,8 m w części północnej zarysu i około 1 m w jego części południowej. Naczynie zostało zrekonstruowane jako waza z trzema uchwytami i płaskim dnem, wysokości 19,8 cm (ryc. 5 a). Wykonano ją starannie z gliny schudzonej mialką domieszką piasku, formując być może przy użyciu koła. Na powierzchni zewnętrznej zachowały się ślady wygładzenia do połysku. Barwa jasnobrązowa do szarawej. Naczynie pod względem formalnym nawiązuje do okazu z cmentarzyska kultury zarubinieckiej w Wiszenkach w obl. kijowskiej, jakkolwiek nie stanowi ono dla tej kultury typu właściwego⁵.

Ryc. 5. Skiwy Małe, pow. Siemiatycze. Kurhan I. Zabytki

The relics from barrow I

⁴ Analizę antropologiczną szczątków ludzkich wykonała dr Alina Wiercińska, która też opracowuje odpowiednie informacje do druku.

⁵ W. P. Pietrow, *Zarubinieckij mogilnik*, [w:] *Pamiętniki zarubinieckoj kultury*, „Materiały i issledowanija po archeologii SSSR”, nr 70, Moskwa—Leningrad 1959, ryc. 6: 6; 7; 1; J. W. Kucharenko, *Zarubinieckaja kultura*, [w:] „Archeologija SSSR”, D₁—19, Moskwa 1964, s. 26 i 61, tab. 7—28.

Oprócz wspomnianych elementów wyposażenia pochówka znaleziono jeszcze dalsze zabytki, a więc: fragmenty naczyń ręcznej roboty, w tym przykrawędne (ryc. 5 f, g), ułamek spalonego grzebienia kościanego i nit brązowy do niego, bryłki stopionego szkła barwy czarnej i żółtawej oraz uszkodzoną ramę sprzączki żelaznej z pogrubioną częścią przednią (ryc. 5 e). Sprzączka ta, o wymiarach 4,3 na 2 cm, jest wskaźnikiem datującym pochówek i kurhan I na schyłek późnego podokresu rzymskiego⁶.

W kurhanie II pochówek 1 to wtórny grób bezpopielnicowy z wieloma ułamiakami palonych kości, pochodzących z różnych partii szkieletu kobiety w wieku *adultus*. Kości zmieszane ze szczątkami stosu, ułamiakami przepalonych wtórnie naczyń glinianych i innymi składnikami wyposażenia mieściły się w obrębie nieckowatej u spodu jamy, średnicy 0,7 m, ulokowanej przy południowej krawędzi rdzenia kamiennego. Zarys jamy uwidocznił się na poziomie drugiej warstwy kamieni, a dno jej sięgało poziomu kolejnej warstwy kamieni (ca 0,9 m od wierzchołka).

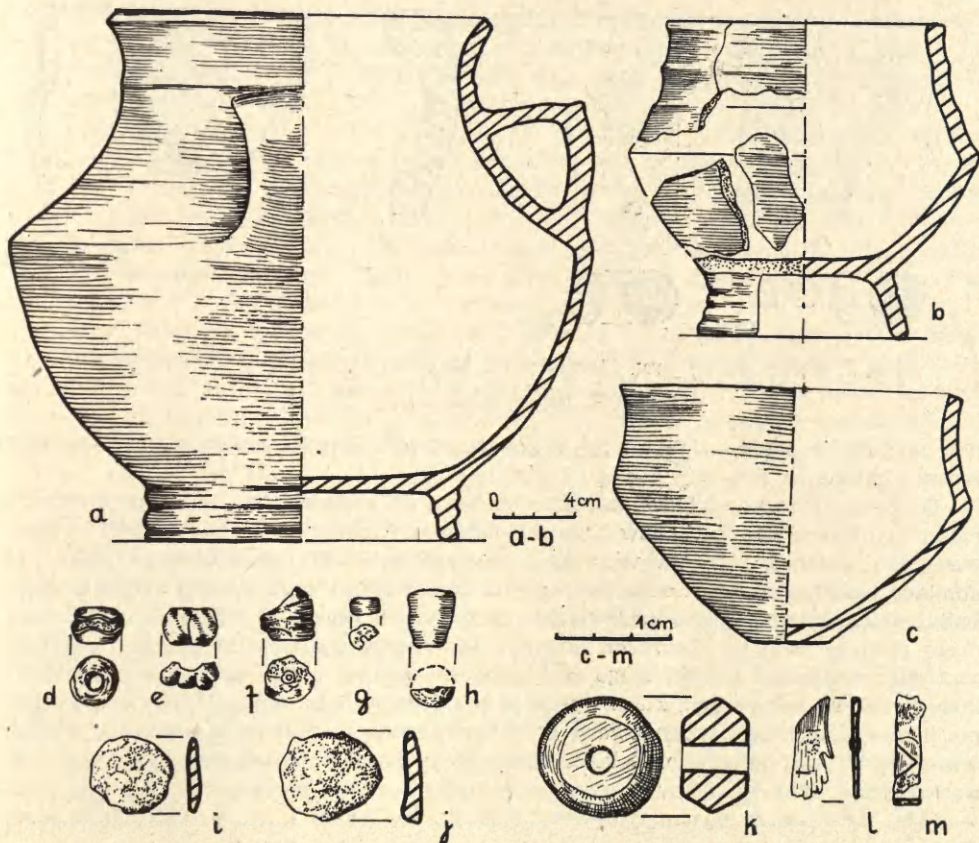
Ułamki ceramiki z tej jamy należały do trzech naczyń. Jednym z nich była czarka o bardzo małej podstawie (ryc. 6 c). Fragmenty dwóch pozostałych zdeformowane, niektóre zżużłone, pozwalają jedynie na przybliżoną rekonstrukcję kształtów (ryc. 6 a, b). Wspólną ich cechą było zdobienie plastyczne i puste nóżki o profilowanych ściankach. W naczyniu mniejszym nóżka wysokości 5,5 cm dolepiąca była do dna o powierzchni szorstkiej. Naczynie większe zaopatrzone było nadto w szerokie taśmowe, zgięte kolankowato uchwyty, analogiczne do uch naczyń z kurhanu I. Oba te naczynia wykonano zapewne przy użyciu koła, z gliny zawierającej dość znaczną miarkę domieszki schudzającej pochodzenia mineralnego.

Do inwentarza pochówka należały ponadto: pręślik gliniany wysokości 1,5 cm, średnicy 3 cm (ryc. 6 k), ułamki wielopłytkowego grzebienia spajanego nitami brązowymi (ryc. 6 l), paciorek z czarnego szkła z wtopionym zygzakiem czerwonej nitki (wysokość 0,8 cm, średnica 1,2 cm — ryc. 6 d), ułamek paciorka melonowatego (?) z czarnozielonego (ryc. 6 e), fragment nadtopionego paciorka odcinkowego (?) z czarnego szkła (długość 1,3 cm, średnica 1 cm — ryc. 6 f), ułamek paciorka bursztynowego długości 1,4 cm (ryc. 6 h), mały paciorek cylindryczny ze szkła czerwonego (wysokość 0,5 cm, średnica 0,6 cm — ryc. 6 g), zdobiona blaszka brązowa (ryc. 6 m), 2 blaszki brązowe (ryc. 6 i, j) oraz nitki i bryłki stopionego szkła i brązu.

Sprawa pochówka usytuowanego w centrum kurhanu II, zapewne pierwotnego i tzw. „głównego”, nie została w pełni wyjaśniona wskutek uszkodzeń wkopami. Analiza układu warstw ziemi i kamieni wskazuje, że wkopów tych było co najmniej cztery. Największy z nich i najwcześniejszy dokonany został w geometryczny środek nasypu. Wkopy późniejsze „rozleglejsze w rzucie poziomym, średnicy 4 do 5 m, wywołane chęcią wydostania kamieni, były płytsze. W obrębie przestrzeni wkopowej występowały rozproszone ułamki ceramiki i palone szczątki ludzkie. Fragmenty kostne grupowały się w dolnej partii wypełniska wkopu, na głębokościach od około 0,8 m do 1,2 m, tj. przy podstawie nasypu, w obrębie jakby trzech skupisk (nr 2—4). Analiza antropologiczna pozwoliła stwierdzić, że w miejscach oznaczonych na planie cyframi 2 i 4 występują ułamki z osobnika w wieku powyżej *infans I* lub *infans II*, a w skupisku 3 z osobnika męskiego (?) w wieku od *adultus* do *maturus*.

Przypuszczalnie mamy tu do czynienia z jednym pochówkiem jednego osobnika męskiego lub jednym pochówkiem zbiorowym, usytuowanym w centrum kurhanu, na dawnym poziomie gruntu. Pośród ułamków kostnych różnych skupisk oraz w gór-

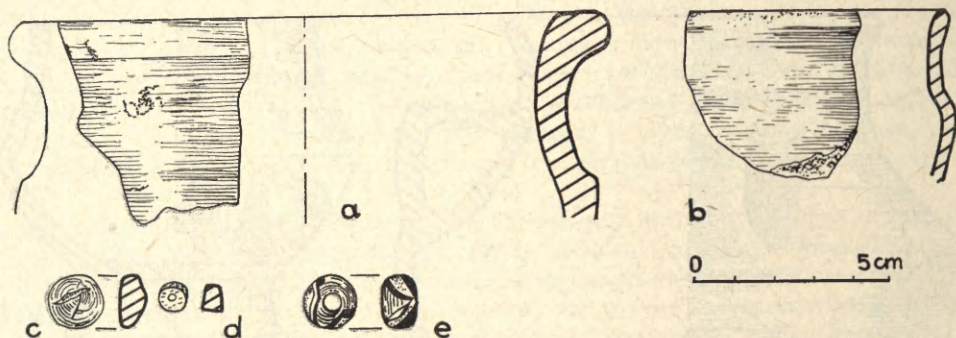
⁶ K. Godłowski, *The Chronology of the Late Roman and Early Migration Periods in Central Europe*, Kraków 1970, Pl. IV 3, VI 19 XII 20.

Ryc. 6. Skiwy Małe, pow. Siemiatycze. Kurhan II. Zabytki z pochówka 1
Barrow II. Relics from burial no 1

nej części wypełniska wkopu znaleziono poszczególne ułamki należące do tych samych naczyń.

Z wyposażenia pochówka u spodu warstw wkopowych zachowały się okruchy szkła, małe bryłki stopionego srebra i brązu, szklany paciorek czarny, zdobiony białym zygzakiem w obramowaniu czerwonej nitki (wys. 1 cm, średn. 1,3 cm — ryc. 7 e), mały paciorek (ryc. 7 d) oraz rozkruszony płaskowypukły krążek, być może żeton do gry z ciemnego szkła (wys. 0,7 cm, średn. 1,4 cm — ryc. 7 c). Ponadto w wypełnisku wkopowym znaleziono kilkadziesiąt fragmentów naczyń glinianych, przeważnie grubej roboty, wylepionych z gliny zawierającej znaczną domieszkę schudzającą średnio i gruboziarnistego tłucznia. Wiele z nich ma powierzchnię zewnętrzną niewygladzoną, schropowaconą. Pośród materiału ceramicznego jest kilkanaście ułamków zwracających uwagę. Niektóre z nich znaleziono w różnych miejscach (m.in. w pobliżu punktów oznaczonych nrami 2—4), pochodzą one z jednego naczynia wykonanego przy użyciu koła z gliny schudzonej miłąką domieszką piasku (ryc. 7 a). Inne naczynie cienkościennie zachowało się w postaci fragmentów zdeformowanych w ogniu, o powierzchni wytartej, szorstkiej, poprzednio zapewne wygladzonej (ryc. 7 b). Ornamen-

Ryc. 7. Skiwy Małe, pow. Siemiatycze. Kurhan II. Zabytki z pochówka 2
Barrow II. Relics from burial no 2

tykę linearną w postaci żłobków na wygładzonej powierzchni noszą ułamki naczyńa ręcznej roboty.

Groby kurhanowe w Skiwach Małych należą do spotykanych w nadnarwiańskiej części Białostoczczyzny kurhanów typu rostółskiego. Ciałopalna forma pochówka lokowanego u podstawy nasypu wskazuje, że zbadane groby reprezentują późniejszą odmianę tych kurhanów. Znana jest ona m. in. zarówno z pobliskiego cmentarzyska kultury wschodniopomorsko-mazowieckiej w Cecelach (kurhany VI—VIII), jak i z samego cmentarzyska w Rostołtach (kurhan 5). Obserwacji tej nie przeczy uzyskany materiał zabytkowy. Pośród niego zasługują na uwagę m. in. naczynia z szerokimi kolankowatymi uchwytyami, które wyrażają manierę stylistyczną dalszych faz późnego podokresu rzymskiego, obserwowaną w materiałach z rozleglejszego obszaru środkowo-wschodnio-europejskiego. Z kolei obecność u dwóch naczyń pustych nówek typu pucharowego stanowi jakby interesującą reminiscencję stylistyczną kultury przeworskiej na obszarze ogarniętym w tym czasie zasięgiem kultury wschodniopomorsko-mazowieckiej.

Woj. Konserwator Zabytków
Archeologicznych
w Białymstoku

JAN JASKANIS

RESULTS OF THE INVESTIGATIONS OF BARROWS OF THE ROMAN PERIOD AT SKIWY MAŁE, DISTRICT OF SIEMIATYCZE

Rescue excavations of two barrows situated in the southern part of the grounds of the village Skiwy Małe were conducted by the Conservator of Archaeological Antiquities, Białystok, in 1966 (barrow I) and 1970 (barrow II).

Both barrows have been damaged, notably barrow I with only half of its mound preserved. The dimensions of the mounds were: barrow I — abt. 10 m in diameter and abt. 0.60 m in height, barrow II — abt. 20 m in diameter and abt. 2 m in height. As shown by the investigations, the barrows were originally larger, measuring respectively abt. 15 m and over 1.3 m and abt. 25 m and 2 m. The constructions of the two barrows were the same. The central stone cores, 6.4 and 6.2 m across, were built of several layers of large boulders (at the bottom of the construction

and at its side) and of field stones. The mounds revealed 2 to 4 layers of stones and boulders among which a large fragment of rotation querns was found in barrow II. The whole mounds were originally covered with stones. Remains of a stone cover of this kind were uncovered in the eastern part of barrow II.

Traces of cremation burials, destroyed by ditches (also by robber's ditches) occurred in the centres of the barrows at the base of the mound. Barrow I contained a burial of a young individual (in the *infans II—juvenis* age group) whose remains were found scattered within the ditch. The grave goods included 4 counters of black glass used in games (*calculi*) (fig. 5 b-d), an iron frame of a belt buckle (fig. 5 e), a fragmentary comb, a bronze rivet, lumps of molten glass, fragments of a clay vessel (fig. 5 a) and sherds of various clay pots.

The middle of barrow II contained traces of a cremation burial of an adult male (possible with an admixture of the bones of a second younger individual) whose remains were also scattered within the trench. Small finds included lumps of molten glass, bronze and silver, glass beads (fig. 7 d, e) perhaps a counter used in games (fig. 7 c) and potsherds (fig. 7 a,b).

The mound of barrow II contained moreover an undisturbed secondary cremation burial without urn (no. 1). The skeletal fragments of an adult woman in the *adultus* age group, mixed with the pyre remains and grave goods, lay in a circular pit. The grave goods included fragments of three secondarily burnt and deformed vessels (fig. 6 a-c), a clay spindle-whorl (fig. 6 k), fragments of a comb (fig. 6 l), glass beads, complete or fragmentary (fig. 6 d-g), part of an amber bead (fig. 6 h), lumps and plates of bronze (fig. 6 i,j,m).

The barrows at Skiwy which probably are remains of a cemetery date from the close of the Roman period. They represent the latter variety of the barrows of the so-called Rostoły type, known from north-eastern Poland where they occur on sites of the so-called East Pomeranian-Masovian culture from the Late Roman sub-period.

